

УДК 159.95.

© Г. М. Свідерська, 2015 р.

Г. М. Свідерська (м. Тернопіль)

ОСОБЛИВОСТІ РЕЛІГІЙНОСТІ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

У статті розкрито результати емпіричного дослідження особливостей релігійності студентів, які отримують спеціальність психолога. Встановлено, що релігійність молодих людей внутрішньоособистісна, індивідуальна. Релігійні уявлення юнаків та юнок нерідко характеризуються еклектичністю, оскільки поєднують елементи різних світоглядів та релігійних систем. Реальний рівень релігійності студентів виявляється значно нижчим, ніж задекларований ними при самовизначенні. Також релігійність юнаків та юнок має гендерні відмінності у ставленні до Бога-отця, Ісуса, Діви Марії. Більшості молодих людей притаманне особистісне сприйняття і розуміння Бога, якого вони наділяють антропоморфними рисами.

Ключові слова: релігійність, релігійні уявлення, студенти.

В статье раскрыты результаты эмпирического исследования особенностей религиозности студентов, получающих специальность психолога. Установлено, что религиозность молодых людей внутриличностная, индивидуальная. Религиозные представления юношей и девушек нередко характеризуются эклектичностью, поскольку сочетают элементы разных мировоззрений и религиозных систем. Реальный уровень религиозности студентов оказывается значительно ниже, чем задекларированный ими при самоопределении. Также религиозность юношей и девушек имеет гендерные различия в отношении к Богу-отцу, Иисусу, Деве Марии. Большинству молодых людей присуще личностное восприятие и понимание Бога, которого они наделяют антропоморфными чертами.

Ключевые слова: религиозность, религиозные представления, студенты.

The article describes the results of empirical research of features religiosity of students that acquire specialty of psychologist. Found that the religiousness of young people is interpersonal, individual. Religious ideas of students are often characterized by eclectic, because they combine elements of different worldviews and religious systems. The actual level of religiousness of students is much lower than in the self-declared them. Religiousness of boys and girls has gender differences in relation to God the Father, Jesus, the Virgin Mary. Most of young people has personal perception and understanding of God, whom they give an anthropomorphic traits.

Key words: religiousness, religious ideas, students.

Постановка проблеми. Складний, багатофункціональний феномен релігійності у сучасних умовах розвитку українського суспільства зазнає постійних змін. Ці трансформації цікаво прослідкувати не тільки у соціальному, а й в індивідуальному вимірі. Відповідні емпіричні дослідження дозволять не лише виявити та проаналізувати особливості релігійності, її динаміку, а й частково спрогнозувати духовні зміни у соціумі, зменшити упередженості, що існують в міжконфесійних та міжцерковних відносинах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній українській та зарубіжній науці проблеми релігійності в її психологічних вимірах торкаються М. Боришевський, Ф. Василюк, О. Войнівська, Р. Грановська, В. Лубський, О. Любченко, В. Москалець, М. Пірен, О. Предко, М. Савчин, А. Сафронов та ін. Однак на даний момент у психології релігії відсутній цілісний погляд на релігійність як багатовимірний духовний феномен, як елемент загальної соціально-культурної системи, не розроблено загальноприйнятої системи критеріїв релігійності, що можливо зробити узгоджуючи та взаємодоповнюючи наявні наукові підходи і напрями щодо вивчення релігійності, здобутки теоретичної та практичної релігієзнавчої науки.

Цікавим для дослідження психологічних особливостей релігійності, на нашу думку, є студентський вік. Як відомо, саме у цьому віковому періоді частим є переживання релігійних криз, переосмислення цінностей та аналіз свого ставлення до Бога, церкви та релігійних практик. Зріла юність є непересічним часом для формування світогляду людини, її світобачення та світовідчуття, гармонізації філософських, моральних та релігійних поглядів.

Окремі вітчизняні психологи та релігіознавці присвятили зазначеній проблематиці низку досліджень. Так, О.І.Крупська з'ясовувала особливості ставлення до батьків як чинник розвитку релігійних уявлень осіб юнацького віку; Н.С.Гаврілова досліджувала релігійну свідомість студентства в контексті світоглядного плюралізму, Н.І. Жигайло вивчала релігійну свідомість як складову духовності майбутнього фахівця економічної сфери, а О.В.Яремко соціально-психологічні особливості релігійності сучасних студентів [2; 3; 4; 8].

Нам видається досить актуальним емпіричне дослідження особливостей релігійності молодих людей, що здобувають психологічну спеціальність, оскільки сучасний психолог нерідко бере на себе функції, які в традиційних суспільствах виконувало духівництво (психологічна допомога, підтримка, сповідь, моральні настанови).

Виклад основного матеріалу. Для початку спробуємо окреслити основні підходи до розуміння поняття релігійності.

Релігійність особистості можна визначити, використовуючи якісні й кількісні емпіричні показники, зокрема, її ступінь, рівень, стан, динаміку та характер, які визначаються за критеріями, щодо яких у науковій літературі немає однозначної думки. На думку одних дослідників, для фіксації релігійності достатньо вивчення релігійної поведінки, інші основну увагу зосереджують на ставленні людини до релігії. Слід погодитися з тим, що дослідження релігійності повинні бути цілісними й системними, враховувати як психологічні, так і соціальні чинники (вік, стать, соціальний статус, віковий період розвитку та інше).

О. І. Предко [5] бачить релігійність як стійкий психічний стан особистості. На її думку, найбільш значущими його компонентами є релігійне світорозуміння, релігійне світовідчуття, релігійне світоставлення. На думку В.І. Слободчикова, релігійність надає сенсу життю окремої людини, в ній людина знаходить відповіді на запитання, навіщо живе, яке її призначення в житті, що є добро та зло, істина й омана, прекрасне та потворне. Як спосіб, як образ буття в цілому релігійність відкриває людині доступ до любові, совісті, почуття обов'язку, до мистецтва та художньої краси, лише вона може вказати людині, що є головне та найважливіше в її житті [6].

С.Хубер виокремлює наступні виміри релігійності: зацікавленість релігійною проблематикою (охоплює думки, рефлексії, роздуми на релігійні теми); релігійні переконання (суб'єктивна оцінка ймовірності існування трансцендентної дійсності та інтенсивність релігійних установок, сила релігійних переконань); молитва (здатність підтримувати індивідуальний, особистісний діалог з Богом; участь у молитовних практиках); релігійний досвід (частота відчуття присутності Бога у житті, переконання про те, що Бог бере участь у щоденному житті людини); культ (суспільний вимір релігійності, який виражає суб'єктивну цінність релігійного культу для людини, важливість пережиття богослужіння та почуття зв'язку з релігійною спільнотою) [8].

Визначаючи сутність терміну «релігійність», А. Колодний вважає, що релігійність можна розглядати як ціннісно-життєву орієнтацію, суб'єктивну якість свідомості індивіда, його внутрішню здатність до реалізації релігійних установок. Ступінь релігійності характеризує рівень засвоєння індивідом, групою релігійних ідей, норм, цінностей, тобто рівень інтенсивності релігійних ознак [1].

На нашу думку, релігійність людини виявляється в діяльності та поведінці і одночасно скеровує розвиток особистості. При розгляді релігійності нам імponує підхід російської дослідниці С.А.Черняєвої [7], яка виокремлює її наступні складові: когнітивну, мотиваційну, емоційну, діяльнісну. Когнітивний аспект релігійності представлений релігійними знаннями та уявленнями і специфічними – не раціональними, а переважно символічними способами пізнання. Мотиваційний аспект релігійності проявляється у релігійних потребах, релігійних цінностях, ідеалах, переконаннях

і світогляді. Мотиваційний компонент релігійності характеризується тим, що сама релігійність стає однією з провідних цінностей і визначає ієрархію інших цінностей відповідно до релігійних поглядів.

Емоційний аспект релігійності – це релігійні переживання, які характеризуються складністю та амбівалентністю, поєднанням протилежних переживань з тенденцією до їх синтезу і захоплення значущими позитивними переживаннями.

Діяльнісний аспект релігійності характеризується тим, що мотив релігійних дій співпадає з її ціллю. В силу цього дана діяльність не містить автоматизованих операцій, є творчою і осмисленою, веде до особистісної самореалізації. Таким чином, релігійність сприяє осмисленості життя, протистоїть відчуженню, керує особистісним розвитком, є творчою та індивідуалізованою за своєю суттю.

Виходячи з визначення, для дослідження особливостей релігійності сучасних студентів – майбутніх психологів нами були використані такі методики: методика визначення релігійних вірувань Д. Хутсебаута, методика «Шкала страху і захоплення» Є. Шимолона [4], питальник для визначення структури індивідуальної релігійності Ю.В.Щербатих, а також авторська анкета «Моя релігійність». Дослідження проводилось серед студентів психологічного відділення 2, 3, 4 і 5-го курсів Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Вибірку склали хлопці і дівчата віком 18 - 22 років в кількості 93 респондентів.

Як відомо, розвиток релігійної свідомості найбільш активно відбувається в юнацькому віці. Саме в цей період молоді люди формують цілісний образ власного „Я”, з'ясовують для себе пріоритетні цінності, визначають свою належність до тих чи інших релігійних течій, остаточно створюють певний образ Бога та ставлення до нього, враховуючи його абстрактність, нематеріальність (П. Бенсон, О. Вишневський, В. Лубський, Д. Мельников, В. Москалець, О. Предко, С. Прежина.).

За допомогою методики Д. Хутсебаута, яка містить чотири шкали «Беззастережна наївна віра», «Послідовна віра», «Надмірна критика релігії», «Віра за наявності доказів», ми визначили особливості релігійних вірувань та уявлень студентів, які здобувають спеціальність психолога.

Згідно отриманих результатів, у більшості (43%) досліджуваних домінує шкала «Беззастережна наївна віра», яка виявляє віру у вищі сили за будь-яких умов і віру в усе, що вимагається релігією (див. Рис. 1).

Рис.1. Розподіл результатів за методикою визначення релігійних вірувань Д. Хутсебаута

У третини (33%) респондентів яскраво виражена шкала «Віра за наявності доказів», що характеризує особистість, яка нічого проти релігії не має, але свою увагу спрямовує на релігію лише тоді, коли знаходить логічні й раціональні пояснення для неї. Релігію така людина сприймає раціонально. Вона шукає логічні пояснення багатьом аспектам релігії, користуючись засобами масової інформації, спеціальною літературою та іншими інформаційними джерелами.

Всього 15% досліджуваних вибрали шкалу «Послідовна віра», яка характеризує сильну віру в Бога, проте з одночасним розумінням того, що багато християнських догм, правил та вимог створено людьми. Тільки 9% респондентів виділили шкалу «Надмірна критика релігії», що свідчить про виражене критичне ставлення до вимог релігії на межі з невірою. Молоді люди не вважають себе атеїстами, але обережно ставляться до правил і вимог релігії.

На основі отриманих результатів за методикою Д. Хутсебаута та проведеного анкетування можемо зробити попередні висновки. Для більшості студентів-психологів віра у вищі сили є беззастережною. Вона є дуже важливою для впевненості у майбутньому, у можливому потойбічному житті, є певним орієнтиром і може слугувати шляхом вирішення життєвих проблем. Це «життєдайна сила, яка містить у собі багато можливостей», «дає змогу повірити у себе, у свої сили», «підтримує, допомагає, захищає, дає відчуття спокою», «можливість зрозуміти певні моменти життя, зупинитися, відійти від буденності», проаналізувати свої вчинки. Отримані результати показали нам весь спектр різноманітних уявлень сучасної молоді: від віри як уособлення вищих сил, які допомагають жити, вирішувати різні проблеми, питання, захищають, розраджують і дають впевненість у кожному прожитому дні, до віри як екзистенційної характеристики, як духовної цінності, яка формує моральні принципи молодої людини: «Цей геніальний винахід людства дозволяє нам йти вперед, йти попри все і всіх; він перемагає страх, він долає хвороби, він творить неможливе. Віра – це духовне пальце для людини».

За допомогою методики Ю.В. Щербатих, яка містить вісім шкал «ФІЛ» (ідеалістична філософія), «МАГ» (ставлення до магії), «ПІД» (підтримка), «ПОЗА» (зовнішні ознаки релігійності), «ПСН» (інтерес до загадкових і таємничих явищ), «ВИС» (визнання існування вищої сили), «САМ» (релігійна самосвідомість), «МОР» (моральність), ми визначили особливості індивідуальної релігійності сучасних студентів-психологів.

Згідно отриманих результатів, у третини (33%) досліджуваних домінує шкала «ПСН», яка визначає інтерес до загадкових і таємничих явищ, у сприйнятті яких віра відіграє значно більшу роль, ніж знання (див. Рис. 2).

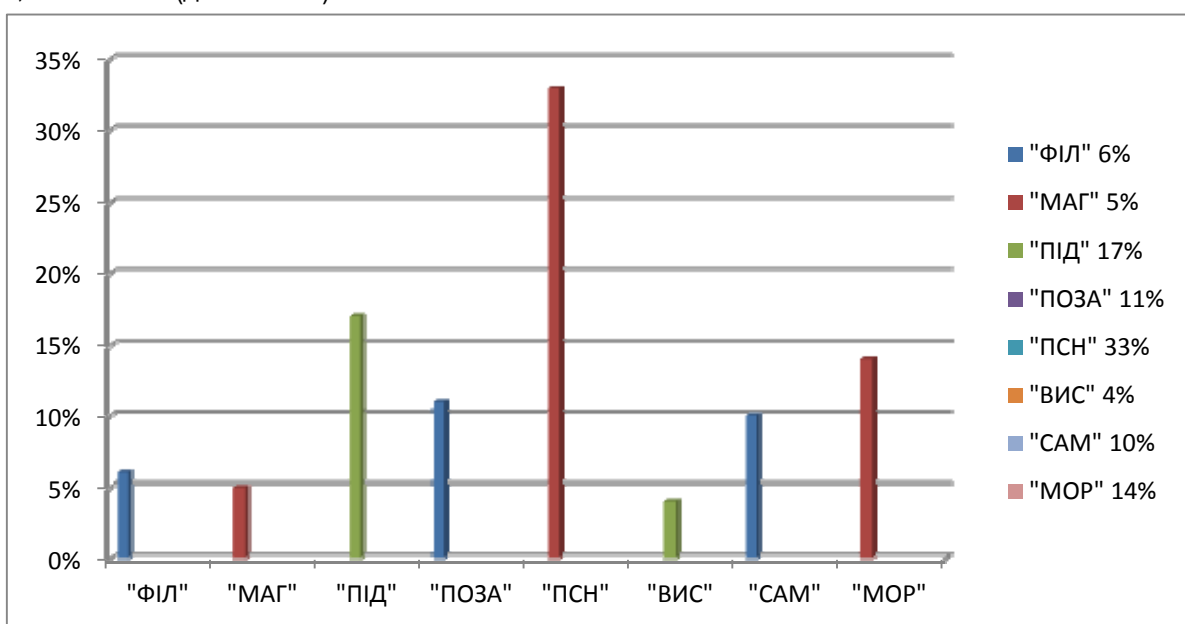

Рис. 2. Розподіл результатів за методикою визначення індивідуальної релігійності Ю.В. Щербатих

Можемо сказати, що ці дані чітко пов'язані з відповідями студентів на запитання нашої анкети «Чи вірите ви в ангелів або якихось інших неземних істот? Які вони? Які функції виконують?». Цікаво, що майже 95% респондентів вірять в існування ангелів, уявляють їх маленькими істотами, схожими на голубів, добрими, світлими, з крилами, які виконують такі функції: оберігають, захищають, підтримують, відштовхують зло. Також ангелів ототожнюють з думками та моральними принципами, що дають людині поштовх до власних звершень, до конструктивних дій, допомагають розібратись у життєвих труднощах, звертаються з певними молитвами до них, з проханням допомоги і захистити.

Те саме стосується проблеми життя після смерті. 80% опитуваних вказали на те, що вірять в наявність життя після смерті і воно може бути прекрасним, вічним і щасливим, як у раю, де є гармонія, любов і дружба, або нікчемним, жакхливим у пеклі, де страждання і плач. Чіткого образу про рай чи пекло у молоді немає, бо в своїх відповідях студенти дещо абстрактно їх зображують («Не так, як трактують люди», «Всі перебувають разом, тільки для одних рай, для інших – пекло»). Окремі хлопці та дівчата вказують на те, що рай і пекло знаходиться в нас самих, вони існують в наших думках. Досить цікавими для нашого дослідження виявилися також уявлення багатьох молодих людей про те, що після смерті душа може жити в іншому тілі, живій істоті чи рослині.

У 17% респондентів виражена шкала «ПІД», що визначає у людини тенденцію шукати в релігії підтримку і розраду, що ще більше допомагає вірити в Бога і в свій сенс життя. Як зазначає більшість дослідників, віра в Бога, виконання релігійних обрядів, звичаїв має позитивний вплив на психологічний стан індивіда. Так, віра в Бога заспокоює, дає відчуття захисту, яке в дорослої віруючої людини нагадує те відчуття захищеності, яке вона в дитинстві могла отримати від люблячих її батьків, власної потрібності комусь, навіть якщо серед оточуючих людина почувається самотньою, покинутою, все ж відчуває що є Хтось, до кого можна звернутися за допомогою та порадою і є Хтось, хто обов'язково вислухає, пробачить, а отже і заспокоїть совість, допоможе, змінить життя, позбавить проблем. Тобто, релігія може виступати дієвим психотерапевтичним засобом впливу на людину (безперечно, якщо людина вірить у цей вплив).

14% досліджуваних вибрали шкалу «МОР», що свідчить про ставлення особистості до релігії як моральної норми поведінки. Цікаво, що очевидна на перший погляд позитивна кореляція ознак релігійності особистості з її моральністю чи духовністю при ретельнішому аналізі виявляється далеко не такою однозначною. Наприклад, як справедливо зауважує М. Боришевський, хоча дотримання відповідних настанов загалом позитивно впливає на розвиток багатьох рис людини, поза якими важко уявити собі сферу її духовності (наприклад, рис скромності, відповідальності, сумлінності, почуття провини, прагнення до самовдосконалення, готовності до прощення, до безкорисливого служіння людям тощо), про вплив релігійних ціннісних орієнтацій на прояви тільки моральності у поведінці людини доводиться говорити не завжди. Адже, скажімо, поряд із «войовничим атеїзмом» часто трапляється й надто експансивна, агресивна релігійність.

Всього 5% досліджуваних вибрали шкалу «МАГ», що свідчить про позитивне ставлення людини до магії, тобто особистість вірить в магичні сили, потойбічний світ, керується у своєму повсякденному житті різними забобонами. Практично для такої ж невеликої кількості респондентів (6%) релігія виступає перш за все філософською концепцією.

Методика Є. Шимолона побудована на твердженні, що образ Бога в свідомості людини є структурою багатовимірною. Але існують особливо важливі виміри, серед яких страх, захоплення та невірність. Згідно отриманих нами результатів, у майже половини досліджуваних (45%) домінує шкала «Синівство», що демонструє ставлення особистості до Бога, як до батька (див. Рис. 3).

У 35% досліджуваних виражена шкала «Захоплення», що відображає високий рівень поваги до Бога, відсутність страху і наявність здивування перед його величчю і неземною красою.

За результатами анкетування, в уявленнях молоді Бог набуває різноманітних іпостасей: від чогось величного, непізнанного, загадкового образу Творця світу до захисника, вірного друга, радника. Бог – вища інстанція, яка має можливість керувати долею, володіє світовою мудрістю,

недосяжними для простої людини знаннями і можливостями. Однак більшість студентів намагається надати образу Творця антропоморфності, звичності («Бог - це біловолосий старець, який дивиться на нас з неба, з добрим серцем і добрими очима, посміхається нам»), окремі ж змальовують його з гумором («Старий бородатий дядько, сивий, ріст 180 см» або «Не дуже старий, з борідкою не дуже довгою, високий брюнет, одним словом, ідеальний»). Частина студентів описують зміни у власних уявленнях про Бога («Колись уявляла собі його як подібного на Ісуса, але трохи старшого – тато все-таки. А зараз він для мене - світло»).

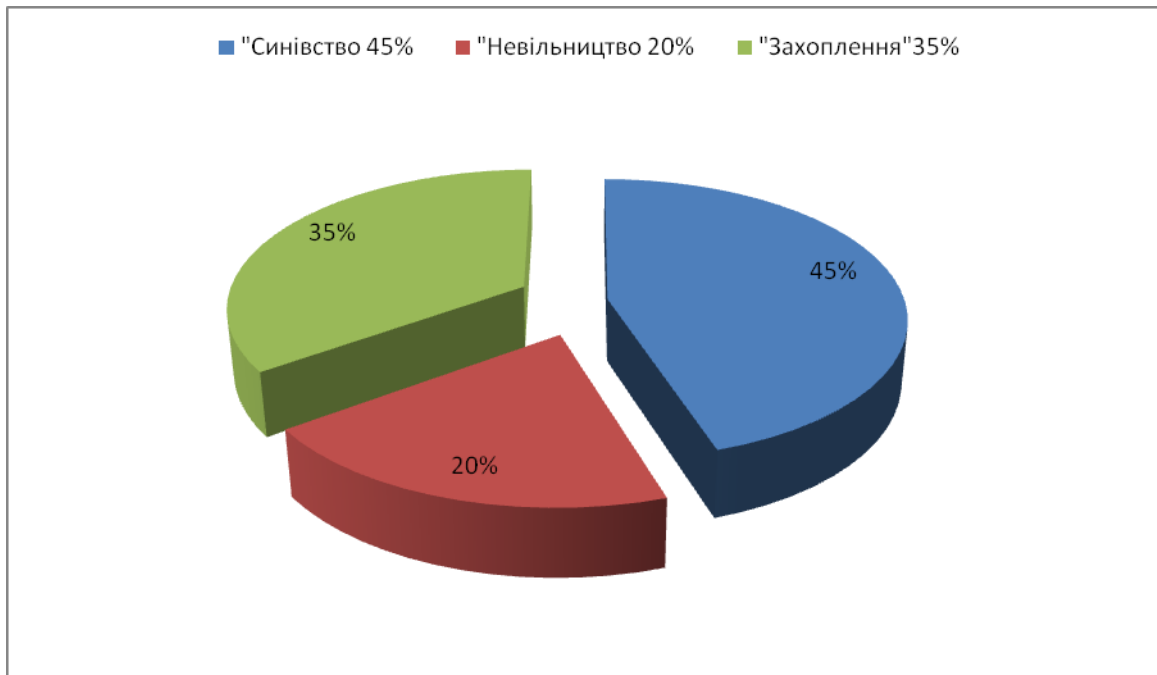

Рис. 3. Розподіл результатів досліджуваних за методикою Є. Шимолона

Як бачимо, у свідомості сучасного студентства образ Бога набуває рис або нестійкості, розмитості («Бог – світло», «Бог – це згусток енергії»), або антропоморфності, що може бути наслідком виховання у сім'ї, школі, коли релігійні питання, проблеми піднімаються, однак їх вирішення залишається на рівні міфологічної свідомості. Уявлення молодих людей про трансцендентне часто-густо ґрунтується на засвоєних у дитинстві казкових образах, під впливом перегляду мультфільмів (наприклад, «Суперкниги») тощо. Відтак вважаємо зовсім не зайвим під час навчання у ВНЗ приділяти увагу вивченню філософських дисциплін, які б сприяли формуванню сучасного світогляду, позбавленого міфів і забобонів.

Так само велика кількість студентів (аж 80%) вказують, що вірять у диявола, надаючи йому ознак або казкового персонажа («чорний демон, химера, чорт з рогами, копитами і хвостом, він огидний, гнилий і злий»), або описуючи його як людину («жагучий брюнет з червоними очима», «наділений неземною красою», «схожий на нас, але з рогами і хвостом, яких не видно»).

Цікаво, що в релігійних уявленнях та розумінні Бога Отця, Діви Марії, Ісуса між хлопцями й дівчатами студентського віку є гендерні відмінності. Так, дівчата більше, ніж юнаки, захоплюються Богом, зачаровуються Його величчю. Вони частіше схильні вважати Богородицю порадицею, частіше звертаються до неї з надією отримати розраду та подолати тривогу, просять її заступництва у власних проблемах, а також частіше, ніж юнаки, вважають Богородицю абсолютною любові. Тобто, Діва Марія є більш близькою для дівчат, а причину цього вбачаємо у тому, що Вона у своєму образі синтезує риси ідеальної жінки, матері, що є більш зрозумілим для дівчат, ніж для хлопців.

Також дівчата більшою мірою схильні вважати Ісуса Христа абсолютною любові. Дівчата частіше, ніж юнаки, схильні вірити беззастережно. Причиною цього, можливо, є природно вища

емоційність дівчат, аніж хлопців. Порівняно з ними, у хлопців значно менше простежується захоплення Абсолютом (очевидно через прагматичність та схильність опиратися на докази); значно менше вони схильні приписувати образу Діви Марії рис заступниці, рідше звертаються до неї з проханням отримати впевненість у собі, у завтрашньому дні, позбутися страху чи з просьбами отримати необхідні матеріальні блага, рідше вважатимуть Богородицю порадицею, абсолютом любові, а також менше оцінюють як абсолют любові Ісуса Христа, а тому рідше, ніж дівчата, звертаються у пошуку допомоги до Богородиці та Ісуса.

На нашу думку, підвищена жіноча релігійність обумовлена переважанням у свідомості дівчат таких якостей, як інтуїція, образність, емоційність, що робить їх більш сприйнятливими до релігії. Юнакам більшою мірою, ніж дівчатам, властиві розумова логіка, здоровий глузд, які викликають недовіру до релігійної інформації, сприяють критичному ставленню до символів, образів, догматів релігії, що проявилось в меншій релігійності опитаних молодих чоловіків.

Дослідження діяльнісного аспекту релігійності показало, що 80% респондентів відвідують церкву, однак мотивуючий фактор цього – потреба або бажання. Присутність у храмі для молодої особи часто-густо є лише засобом захисту від суспільного осуду або способом задоволення потреби побути на самоті, поміркувати. Що стосується практики здійснення молитви, то її використовують як спосіб знайти правильний вихід з проблемної ситуації, коли важко на душі, коли опановує страх за себе, за своїх рідних і близьких. Сучасні студенти також зауважують, що у них бувають випадки, коли щиріше помолитись виходить без застосування канонічних молитов, «коли слова і думки йдуть просто від серця, а не з пам'яті».

Подібний стан речей може свідчити про існування внутрішньої, позацерковної релігійності, яку німецький соціолог Т. Лукман називає «невидимою» релігією. У наших умовах вона проявляється в тому, що молодь вірить у можливість особистого спілкування з Богом та отримання від нього допомоги навіть без знання «правильних» молитов, без посередництва церкви і священиків.

Так само результати нашого опитування свідчать, що молодь не завжди дотримується усіх заповідей, більшість (60%) не постить, не цікавиться релігійною тематикою у книгах та документальних фільмах. Хоча молоді люди зазначали, що Біблія внесла свій відбиток у їхнє життя, при ближчому спілкуванні з досліджуваними під час індивідуальних і групових бесід нами встановлено, що практично ніхто із студентів не знає біблійних текстів, не орієнтується у книгах Старого і Нового заповіту, знає тільки окремі загальновідомі біблійні оповіді (наприклад, про перших людей; про всесвітній потоп), причому трактує і пояснює їх так, як засвоїв в дитинстві, на основі перегляду мультфільму «Суперкнига» чи розповідей дідуса або бабусі.

Також нами було відмічено, що студентство може навести окремі приклади літератури, в якій є релігійна тематика, однак це більше популярна, художня література («Вражена блискавкою», «Куди йдеш», «Ангели і демони»). Єдиною книгою, яка дійсно відповідає критеріям релігійної літератури, була названа праця «Короткі історії для душі» Бруно Фереро.

Отже, на основі проведеного дослідження можемо зробити **висновки**:

1. Релігійність студентів-психологів є «внутрішньоособистісною», породженою внутрішніми переживаннями. У ній молода людина сама для себе визначає свій релігійний обов'язок, а церковна організація, священнослужителі й обряди при цьому нерідко відходять на другий план.

2. Релігійні уявлення студентів нерідко є «еклектичними», оскільки в них поєднуються елементи різних світоглядів та релігійних систем, наприклад, віра в пекло, рай, чистилище та одночасно в реінкарнацію; віра в прикмети, астрологію, ворожіння, цілющі якості окремих предметів.

3. Реальний рівень релігійності більшості опитаних студентів виявляється значно нижчим, ніж задекларований ними при самовизначенні. Значна кількість віруючих не вважає для себе обов'язковим відвідування храмів, погано знає релігійну догматику, не дотримується релігійних практик.

4. Більшості молодих людей притаманне особистісне сприйняття і розуміння Бога, якого вони наділяють антропоморфними рисами. Хлопці та дівчата надають перевагу особистій, «позацерковній» взаємодії з Богом.

5. Релігійність юнаків і дівчат студентського віку має гендерні відмінності. Так, дівчата проявляють більшу активність, їх релігійність емоційніша, вони більш конформні, менше відчувають сумніви, їх переконання є консервативнішими, ніж переконання юнаків. Також гендерні відмінності у релігійності виявляються у різному ставленні до Бога-отця, Ісуса Христа, Діви Марії, різних уявленнях про їхній вигляд, ролі, які вони виконують, значення, яке вони мають у житті юнаків і дівчат

Проведене нами дослідження не претендує на вичерпне розв'язання складної та багатопланової проблеми релігійності молоді. У процесі роботи виокремився ряд напрямків, кожен із яких може стати предметом самостійної наукової розвідки, зокрема, врахування особливостей впливу засобів масової інформації на розвиток релігійності, впливу сім'ї і стилів батьківського виховання на становлення релігійності особистості, дослідження психологічних особливостей релігійності студентів різних спеціальностей тощо.

Тому **перспективи подальших досліджень** ми вбачаємо у детальному та всебічному дослідженні феномену релігійності людини на різних етапах її життя.

Література

1. *Академічне релігієзнавство* : [підручник] / за ред. А. Колодного. – К.: Світ Знань, 2000. – 862 с.
2. *Гаврілова Н.* Релігійний плюралізм як ознака сучасного громадянського суспільства та роль студентства в його утвердженні / Н.Гаврілова // Науковий вісник Чернівецького університету: Зб. наук. праць. – Чернівці, 2004. – Вип. 203 – 204: Філософія. – С. 36 – 39.
3. *Крупська О.І.* Дитячо-батьківські стосунки як чинник ставлення молоді до Бога / О.І.Крупська // Соціальна педагогіка. – 2006. – № 5. – С. 147 – 154.
4. *Крупська О.І.* Релігійні уявлення осіб юнацького віку: адаптація методик Є.Шимолона та Д.Хутсебаута / О.І.Крупська // Проблеми загальної та педагогічної психології: [зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / ред. С.Д.Максименко]. – Т.VIII. – Вип. 6. – К., 2006. – С.151-157.
5. *Предко О.І.* Психологія релігії: Підручник. – К.: Академвидав, 2008. – 344 с.
6. *Слободчиков В.І.* Психологические проблемы становления внутреннего мира человека, - М., 1986. - 325 с.
7. *Черняева С. А.* Развитие личности и психологическая помощь в свете христианского мировоззрения [Текст]: монография / С. А. Черняева. – СПб : Речь: СПбАППО, 2007. – 192 с.
8. *Яремко О.В.* Соціально-психологічні особливості релігійності студентів / О.В.Яремко // Проблеми сучасної психології. [Збірник наукових праць КПНУ ім..І.Огієнка, Інституту ім..Г.С.Костюка НАПН України]. – К., 2011. - Вип. 14. – С. 900-910.

Відомості про автора:

Свідерська Галина Мирославівна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка.

Статтю подано до друку 30.03.2015.